

RÓBERT CHOVANCULIAK

O PÔVODE PROSPERITY

EKONÓMIA V TROCH LEKCIÁCH,
KTORÉ ZMENIA VÁŠ POHĽAD NA SVET

RÓBERT CHOVANCULIAK

RODEO **PROSPERITY**

**EKONÓMIA V TROCH LEKCIÁCH,
KTORÉ ZMENIA VÁŠ POHĽAD NA SVET**

V roku 2025 vydal INESS.

Róbert Chovanculiak, PhD.

O pôvode prosperity: Ekonómia v troch lekciách, ktoré zmenia
váš pohľad na svet

Obálka: art. Ján Hanušovský

DTP: Peter Vlček

Jazyková korektúra: Edina Nováková

Odborná redakcia: Radovan Ďurana

Tlač: Polygrafické centrum, www.polygrafcentrum.sk

ISBN: 978-80-89820-48-1

PDF: 978-80-89820-49-8

EPUB: 978-80-89820-50-4

MOBI: 978-80-89820-51-1

Venované všetkým, ktorí sa v roku 1989 postavili
komunistickému režimu a otvorili nám dvere k prosperite.

„Klobúk dole! Čítal som už veľa popularizačných ekonomických kníh, ale táto je celkom určite najlepšia. Veľmi zrozumiteľným jazykom a zároveň zaujímavým spôsobom objasňuje nie vždy jednoduché ekonomické zákonitosti, ktoré sú pritom často v rozpore s našimi intuitívnymi predstavami a prirodzenými inštinktmí a emóciami. Je to ľahké čítanie, ale zároveň čítanie, ktoré čitateľa, najmä neekonóma, núti nielen premýšľať, ale často aj prehodnocovať svoje doterajšie vnímanie nielen ekonómie, ale aj fungovania sveta okolo nás.

Silno odporúčam naozaj všetkým. Ak by ľudia viac chápali to, o čom hovorí táto kniha, tak by nevolili politikov, ktorí konajú proti ich záujmom a ohrozujú ich životnú úroveň a kvalitu života.“

Ivan Mikloš, bývalý minister financií

* * *

„Krásná kniha! Kdyby se základy ekonomického myšlení vysvětlovaly tímto způsobem, lidé by ekonomii milovali a studenti společenských věd by měli pevné základy, na nichž by mohli dále stavět; znali by klíčové poznatky velkých myslitelů, a nepadali tak do svůdných, nicméně dávno vyvrácených ideologických pastí. A třeba by byl i méně slyšet hlas těch, kdo chtějí bohatství přerozdělovat, aniž by si uvědomovali, že ho je třeba nejprve vytvořit.“

Prof. Josef Šíma, Ph.D., Metropolitní univerzita Praha

* * *

„Je skvelé, že vďaka pokročilej del'be práce Robo Chovanculiak nemusí pestovať obilie, ale môže písať knihy. Táto sa číta lepšie ako Dan Brown a ešte vďaka nej aj pochopíte mnoho základných ekonomických konceptov. A už si nikdy nebudete myslieť, že ekonomiku možno centrálné riadiť a plánovať.“

Vladimír Burjan, riaditeľ neziskovej organizácie DOBRÁ ŠKOLA

* * *

„Dychberúca kniha, ktorá vás zasväťí do tajov pochopenia rôznych ekonomických súvislostí. Má dynamiku ako nejaký dobrodružný príbeh. Neviete sa dočkať, čo vás čaká na jej ďalších stránkach.“

Mgr. Miriam Krásna, pedagogička, Gymnázium Nové Zámky

„Robo Chovanculiak vo svojej knihe prístupným jazykom vysvetľuje základné kamienky prosperity jednotlivcov i celých národov. Ešte tak dostať jeho poslanstvo medzi ľuďmi. Súčasné Slovensko zúfalo potrebuje pripomenúť, že naše súčasné prešľapovanie na mieste sa dá rozchodiť a rast ekonomického blahobytu nás všetkých je stále možný.“

Lukáš Krivošík, redaktor Postoj.sk

* * *

„Pozor! Nasleduje varovanie! Táto kniha vás môže presvedčiť o opaku toho, čo si väčšina ľudí o fungovaní sveta intuitívne myslí (vrátane najhlasnejšieho internetového davu na sociálnych sieťach). Medzinárodný obchod nemá víťazov a porazených, blahobyt sa nedá zaviesť vládnym dekrétom, najväčšiu prosperitu a inovácie neprinesie štátne plánovanie, ale spontánny vývoj na trhu. Tí, ktorí sa chcú dozvedieť, ako to funguje naozaj, by ju mali prečítať, populistickí autokrati a diktátori radšej zakázať a tí, ktorí ekonómiu učia, dať na zoznam odporúčanej literatúry. Keďže patríam do poslednej skupiny, táto kniha má u mňa zaručené miesto na tomto zozname.“

Zsolt Gál, ekonóm a politológ, Filozofická fakulta UK v Bratislave

* * *

„Ak by som mal odporučiť jedinú knihu pre tých, ktorí chcú porozumieť ekonomickým princípom bez zbytočného zložitého jazyka, bola by to práve táto.“

Michal Mešťan, dekan Ekonomickej fakulty UMB v Banskej Bystrici

* * *

„Žijeme v spoločnosti zahltenej rozprávkami, mýtmi, hoaxmi a názormi na všetko. No názor je len najnižšia forma poznania – často znamená nevzdelanosť či hlúposť. Nanešťastie aj vo verejnej politike názory na ekonomiku vytlačili fakty a argumenty. Róbert Chovanculiak ich vracia naspäť do hry. Vysvetľovať zložité a veľmi komplexné fenomény jednoduchými tvrdeniami nie je vždy najlepší nápad. Ale v tejto knihe to funguje. Pomocou jednoduchých príbehov podporených tvrdými dátami pochopíte, prečo je všetko inak, ako sa nás snaží presvedčiť paternalistický politický mainstream.“

Mgr. Roman Švarc, pedagóg, Gymnázium Dominika Tatarku v Poprade

„Nepoznám nikoho, kto by čítal viac ako Chovanculiak. Je posadnutý cestou poznania, každú preflákanú minútu života meria počtom strán, ktoré nestíhol prečítať. Ekonómia núti človeka neustále klásť si otázky „prečo to tak je?“. A Chovanculiak nachádza mnohé nečakané odpovede v štúdiu biológie, antropológie či psychológie. Odpovede, ktoré ste chceli poznať už dávno. Po dočítaní knihy sa budete pýtať: Kedy napíše ďalšiu knihu?“

Radovan Ďurana, analytik INESS

* * *

„Kniha O pôvode prosperity chytlavo predstavuje základné princípy tvorby bohatstva súčasného západného sveta. Autor precízne vysvetľuje, že žiadna spoločnosť nezbohatla tým, že jedným brala a druhým dávala, ale tým, že bola schopná vytvárať hodnoty a zvyšovať produktivitu.“

Peter Pažitný, ekonóm, Vysoká škola ekonomická v Prahe

* * *

„Nová kniha Roba Chovanculiaka srozumiteľnou a čtivou formou vysvetľuje, kde se bere prosperita a proč si na rozdíl od Adama a Evy můžeme dopřát auto, vytopený byt a v něm zmrzlinu. Na konkrétních a srozumitelných příkladech ukazuje, proč věci, které trh vyřeší efektivně a bez problémů, nedokáží plánovači vyřešit vůbec. Prosperitu nevytvářejí politici, nýbrž miliony a miliardy lidí na celosvětovém trhu. Kéž by si právě i politici tuto knihu přečetli.“

Martin Pánek, ředitel Institutu liberálních studií

* * *

„V očiach mám slzy radosti. Prvýkrát v živote nemusím siahnúť po českom, prípadne zahraničnom autorovi preloženom do českého jazyka, ak si chcem prečítať ekonómiu písanú inak ako kompilát stoviek už doteraz vydaných kníh.“

doc. Ing. Jana Píteková, PhD., Katolícka univerzita v Ružomberku

* * *

„Skvelá kniha vysvetľujúca základy ľudskej prosperity, ako kreativita a etické podnikanie na voľnom trhu dokážu zlepšovať životy bez jednej centrálnej moci.“

Michal Hrabovec, Prezident spoločnosti Anasoft

„Za každým úspešným podnikateľským príbehom je desať neúspešných pokusov. Budovanie prosperity prináša pokusy a zlyhania a táto kniha jasne ukazuje, že bez možnosti dosahovať zisk je cesta k prosperite nemožná. Táto kniha by mala byť povinným čítaním pre všetkých, ktorým skutočne záleží na zvyšovaní životnej úrovne národa a prosperite celej krajiny.“

Miroslav Kiraľvarga, Prezident Republikovej únie zamestnávateľov

* * *

„O pôvode prosperity je pútavo napísaná kniha, ktorá vysvetľuje, prečo dnes žijeme v blahobyte a čo ho umožňuje. Jednou z najsilnejších stránok knihy je schopnosť objasniť aj zložité koncepty tak, aby im porozumel aj čitateľ bez ekonomického vzdelania. Ideálny sprievodca pre každého, kto chce porozumieť logike trhu, spolupráci a skutočnému pôvodu bohatstva.“

Ivan Švejna, člen Mont Pélerinskej spoločnosti

* * *

„Narazili ste na knihu, ktorá vám zasadí mnoho chrobákov do hlavy. Chovanculiak sa napríklad pýta: Kde je príslovie „cesta do neba je dláždená sebeckými úmyslami“? Kniha vás presvedčí, že toto príslovie potrebujeme. Ale varujem vás, ak sa do nej pustíte, veľmi pravdepodobne skončíte ako bojovník za prosperitu, obhajujúci del'bu práce, trhový mechanizmus a vlastnícke práva.“

Marián L. Tupý, analytik Cato Institute
a zakladateľ HumanProgress.org

Pod'akovanie

Knihu, ktorú držíte v rukách, som napísal sám, ale nie osamote. Pomáhalo mi množstvo ľudí – či už priamo spätnou väzbou k pracovným verziám textu, alebo nepriamo prostredníctvom diskusií.

Týmto by som sa chcel všetkým poďakovať v abecednom poradí: Matej Bárta, Monika Budzák, Radovan Ďurana, Richard Ďurana, Peter Gonda, Gabriela Grešková, Samuel Jurčišin, Juraj Karpiš, Klaudia Klimeková, Edina Nováková, Ina Sečíková, Katarína Ševčíková, Sofia Tokošová, Martin Vlachynský, Richard Vilkus.

Ďakujem vám.

Obsah

Pod'akovanie	9
1. Privítanie čitateľa	14
1.1. Pre istotu	14
1.2. Čo vám ponúkam	18
1.3. Kedy sa objavila prosperita?	20
1.4. Prišiel ekonomický rast	22
1.5. Schizofrénia v ekonómii ako zdroj intelektuálneho dobrodružstva	24
1.6. Toto nie je bežná učebnica ekonómie	26
2. Del'ba práce ako motor prosperity	29
2.1. Zázrak del'by práce: David Ricardo	29
2.2. Smithova del'ba práce: Čím viac nôh, tým lacnejšie ponožky	40
2.3. Intelektuálna del'ba práce: Nová teória ekonomického rastu	53
2.4. Poznatky sú nerivalitné a zároveň kumulatívne	60
2.5. Zhrnutie – tri del'by práce	74
3. Kooperácia ako palivo prosperity	82
3.1. Úvod	82
3.2. Prirodzenosť Homo sapiens v spoločenskej dileme	83
3.3. Evolúcia kooperácie	88
3.4. Kooperácia na úrovni sveta: Sila trhu	101
3.5. Trh ako evolučná novinka – vrozená ekonómia	130
3.6. Záver druhej lekcie	145

4. Koordinácia ako riadiaca jednotka prosperity 152

4.1. Priznajme si, že máme problém: Bageta a ceruzka.....	152
4.2. Riešenie problému koordinácie v malých spoločenstvách	164
4.3. Koordinácia plánov pri neosobnej spolupráci:	
Ako postaviť dom	168
4.4. Úloha podnikateľov, straty a zisku v spoločnosti:	
Keď deštrukcia posúva vpred.....	187
4.5. Veľké nepochopenie spontánneho charakteru cien	196
4.6. Zhrnutie tretej časti	207

5. Záver knihy – dve výzvy pre vás 209

5.1. Paradox prosperity	211
5.2. Varovať pred socializmom	213
5.3. Šírenie trhových riešení	215

Thomas Malthus	26
David Ricardo	36
Paul Samuelson	37
Adam Smith	44
Eugen von Böhm-Bawerk	47
Paul Romer	56
Joel Mokyr	63
Julian L. Simon	66
Edmund Phelps	69
William D. Nordhaus	73
William D. Hamilton	90
Robert Trivers	92
Carl Menger	105
Milton Friedman	118
Douglass North	119
Elinor Ostromová	122
James M. Buchanan	141
Ronald Coase	144
Daron Acemoglu	148
Frédéric Bastiat	153
Friedrich von Hayek	174
Joseph A. Schumpeter	191
Philippe Aghion a Peter Howitt	191
Ludwig von Mises	204

1. Privítanie čitateľa

„Záleží na ľuďoch, či využijú bohaté poznatky, ktoré prináša ekonómia, alebo ich nechajú bez povšimnutia. Ak ich však nevyužijú a nebudú počúvať, čo ich ekonómia učí a pred čím ich varuje, nezbavia sa ekonómie, ale zničia spoločnosť a celé ľudstvo.“

Ludwig von Mises

1.1. Pre istotu

Čitateľské štatistiky sú neúprosné: väčšina kníh ostane neprečítaná. Vy ste však prekonali prvú prekážku a otvorili túto knihu. Gratulujem! Otázka teraz je, ako dlho udržím vašu pozornosť. Možno vám o chvíľu vyskočí notifikácia na telefóne a knihu odložíte. Jediné, čo s istotou viem, je, že teraz čítate tieto riadky. Ako si môžem byť taký istý? Lebo ak by ste ma chceli presvedčiť o opaku, museli by ste priznať, že ste ich prečítali. Volá sa to performatívna kontradikcia. Dobré, nie?

Teraz, keď mám vašu pozornosť, využijem ju na krátke zhrnutie tejto knihy. Prezradím vám zápletku aj pointu, ale žiadny strach, toto nie je detektívka. Cieľ nie je zistiť, ako to dopadne. Cieľ je cesta: pri čítaní pochopiť, ako vzniká naša prosperita a čo ju poháňa. Držím vám palce a dúfam, že sa uvidíme na poslednej strane.

Pôvod prosperity v skratke

Chceli by ste sa stať youtuberom? Mám pre vás tip na prvé video: nahrajte, ako si pripravujete desiatu. Nie, nemyslím video, ako krájate rožok, natierate ho maslom a pridávate šunku a syr. Skúste si vyrobiť každú ingredienciu sám. Youtuber Andy George to vyskúšal: zasadil šalát, vypestoval uhorku, z morskej vody vyvaril sol', podojil kravu, vyrobil syr a maslo, získal med od včiel, upiekol chlieb z múky a dokonca zabil a ošklbal sliepku na mäso. Výsledok? Poľ roka práce

a sendvič ho stál 1 500 dolárov. A to ešte podvádzal. Kravu, sliepku ani včely sám nechoval, obilie na múku tiež nevypestoval a nepomlel, nehovoriac o všetkých prístrojoch a nástrojoch, ktoré celý čas používal.¹

Andyho experiment ukázal, koľko času a peňazí stojí sendvič, ak si ho chce človek aspoň čiastočne vyrobiť sám. Teraz si to porovnajte so svojím bežným ránom, keď idete okolo bufetu a podobný sendvič si kúpíte za 4 eurá, ktoré si zarobíte za polhodinu brigády.

Kde sa berie tento gigantický rozdiel? Ako je možné, že tieto dva spôsoby získania raňajok sú tak odlišne nákladné? Odpoveď má dve slová: del'ba práce.

Keď si ľudia rozdelia prácu tak, že každý robí to, v čom je relatívne lepší, vytvoria spolu viac, než keby pracovali samostatne. Ekonómovia tento princíp nazývajú zákon komparatívnych výhod. Platí dokonca aj vtedy, ak je jeden človek vo všetkom lepší a druhý vo všetkom horší. Ak nechápete, ako môže byť človek vo všetkom horší a zároveň byť relatívne lepší, budete si musieť prečítať nasledujúcu kapitolu. Tu je priestor len spomenúť, že vďaka del'be práce má v spoločnosti miesto každý. Každý môže pridať ruku k dielu a všetci z toho profitujeme.

To však nie je všetko. Čím viac ľudí spolupracuje, tým hlbšie sa môžu špecializovať. Zlepšujú svoje zručnosti, získavajú odborné vedomosti a zdokonaľujú sa vo svojich profesiách. A zároveň s rozširovaním trhu rastú aj možnosti na úspory z rozsahu. Čím viac máte potenciálnych zákazníkov, tým viac môžete investovať do rôzneho kapitálového vybavenia – strojov, technológií alebo celých fabriek, čo dramaticky zvyšuje produktivitu práce. Výroba s vysokými vstupnými fixnými nákladmi prináša produkty s nízkymi marginálnymi nákladmi – dostupnú masovú výrobu.

Takto vďaka del'be práce dokážu spolupracujúci ľudia vytvoriť viac hodnoty, než keby pracovali osamote. Ekonómovia volajú takúto spoluprácu „hra s kladným súčtom“. $1 + 1 = 3$.

A keď spolupracujú milióny ľudí, ktorí pestujú obilniny, vyrábajú kombajny, rafinujú ropu, odlievajú ocel', chovajú kravy a sliepky, zabezpečujú logistiku... tak na konci tejto dlhej reťaze spolupráce vznikne okrem iného aj sendvič za 4 eurá. Rozdiel medzi 1 500 dolármi za Andyho sendvič a 4 eurami v bufete je manifestáciou efektivity celospoločenskej del'by práce. Toto je zdroj našej prosperity.

Ako vás poznám, určite vám teraz napadlo, že ak je del'ba práce taká zázračná, prečo teda ešte stále existujú chudobné krajiny. To im nikto nepovedal, že si stačí lepšie rozdeliť prácu? Máte úplnú pravdu. Poznať zdroj prosperity nestačí, musíme sa naučiť aj vytvoriť tie správne podmienky na hladkú spoluprácu. Ľudia totiž nie sú mravce ani včely. Nemáme vrozené inštinkty spolupráce, a to hlavne keď ide o neosobnú spoluprácu vo veľkej anonymnej spoločnosti plnej cudzincov. Potrebujeme nájsť mechanizmy, ako ľudí motivovať k spolupráci. Ekonómovia to nazývajú problém *kooperácie*.

Kooperácia

Najstarší spôsob spolupráce zdieľame s inými živočíchmi a prebieha na úrovni rodiny. Evolučná teória príbuzenského výberu odhaľuje chladnú logiku za touto formou spolupráce: ak pomôžete svojim deťom či súrodencom prežiť, zvyšujete šance na prežitie vlastných génov. Kooperácia na úrovni rodiny je tak poháňaná vrozenou starostlivosťou o príbuzných. V umeleckej literatúre sa opisuje vznešene ako „rodičovská láska“ či „súrodenecké puto“. Evolučná biológia však vysvetľuje, že je výsledkom „sebeckých génov“, ktoré sledujú vlastný záujem.

Väčšinu našej evolučnej histórie sme ako *Homo sapiens* prežili v malých tlupách a kmeňoch, kde príbuzenská láska ako zdroj kooperácie nestačila. Genetická príbuznosť bola príliš slabá. Napriek tomu desiatky až stovky jednotlivcov úspešne spolupracovali. Kooperácia fungovala *vd'aka recipročným a reputačným tlakom*. Ľudia žili vo vysokej sociálnej hustote – všetci sa navzájom poznali, a ak niekto podvádzał alebo odmietal spolupracovať, rýchlo na to doplatil. Ostatní s ním buď priamo prerušili kontakt, alebo ho nepriamo potrestali poškodením jeho reputácie cez klebety a ohováranie. Riziko straty dobrého mena vytváralo silný

tlak na ochotu kooperovať. V literárnych dielach sa táto forma spolupráce romantizuje ako obdobie pevných priateľstiev a komunitného ducha. Išlo však o spoluprácu založenú na existencii prísnych noriem, ktorých nedodržiavanie bolo nemilosrdne trestané.

Rodinná a kmeňová spolupráca majú svoje limity: fungujú iba v relatívne malých skupinách. Naša dnešná prosperita však stojí a padá na úspešnej spolupráci miliónov až miliárd ľudí. Pamätáte si, že zdrojom našej prosperity je celosvetová del'ba práce, že? Ako potom zabezpečiť, aby ochotne kooperovali cudzinci vo veľkej anonymnej spoločnosti? Už sa nemôžeme spoliehať na gén, kmeň, lásku ani priateľstvo. A práve tu na scénu prichádza trh – spoločenská technológia, ktorá umožňuje spoluprácu aj v náročných podmienkach.

Ako to robí? Stačí, aby na trhu boli vynucované dve jednoduché pravidlá: zákazníci majú možnosť povedať „nie, ďakujem“ a konkurenti si nemusia pýtať povolenie „môžem, prosím?“. Za takýchto podmienok môžu na trhu uspieť len tí, ktorí pri sledovaní vlastného záujmu najlepšie slúžia svojim zákazníkom. Musia získať ich súhlas vo forme ochoty zaplatiť – a zároveň predstihnúť konkurenciu lepšou ponukou.

Výsledok? Na trhu sa poskytovatelia správajú tak, akoby svojich zákazníkov milovali ako rodinu alebo boli ich najlepšimi priateľmi. V skutočnosti im však ide o vlastný prospech – o zisk. *Na trhu je finančne úspešný človek zároveň aj spoločensky prospešný človek.* Trh umožňuje spoluprácu aj medzi cudzincami, ktorí sa neľúbia a nie sú priateľmi.

Koordinácia

Len kooperácia na úspešnú del'bu práce nestačí. Aby skutočne pri niesla prosperitu, musí byť koordinovaná. Musíme rozhodnúť, kto, ako, koľko a na čo využije vzácne zdroje, aby sme čo najlepšie uspokojili potreby ľudí. V globalizovanom svete je to nesmierne zložitá úloha, a to aj pri výrobe takej jednoduchej veci, akou je sendvič. Vyžaduje si zohľadniť roztrúsené vedomosti a názory veľkého množstva ľudí – niečo, čo žiadne centrálné plánovanie nedokáže. Túto úlohu zvláda iba cenový mechanizmus.

Ceny fungujú ako neurónové prepojenia, ktoré spájajú mysle miliárd ľudí po celom svete. Umožňujú im dohodnúť sa, ako využiť napríklad poslednú tonu železa tak, aby priniesla čo najväčší úžitok, a to aj vtedy, keď neustále dochádza k zmenám. Napríklad keď klesne dostupnosť plynu, lebo nejaký dôchodca vo vedení štátu na východe Európy agresívne napadne susednú krajinu, plyn zdražie. S ním stúpnu aj náklady výroby železa a jeho cena, čo vyšle signál do celého sveta: „Pozor, som vzácny! Služím na uspokojovanie len naliehavých potrieb, nepoužívajte ma na menej dôležité veci a radšej hľadajte náhrady.“

Vďaka takémuto cenovému mechanizmu zohľadňuje kysucký výrobca ložísk, ako veľmi je v porovnaní s jeho výrobou potrebné železo na dokončenie mrakodrapu v Berlíne či ako veľmi sú potrebné nové kotúče do posilňovne v Budapešti. Ceny im umožňujú dohodnúť sa, kto železo nakoniec využije najlepšie. Cenový systém umožňuje celoplane-tárny trade-off (niečo za niečo). Vďaka cenám môžu ľudia, ktorí sa nikdy nestretnú a nepoznajú, vzájomne prispôbovať svoje plány, ktoré napokon do seba zapadnú ako veľká skladačka.

Ceny fungujú ako dirigent, ktorý riadi využitie obrovského množstva zdrojov. No pozor – na trhu žiadny dirigent neexistuje. Ide o koordináciu bez koordinátora. Ceny sú emergentným javom, ktorý vzniká zo spontánnych, nezávislých rozhodnutí miliónov ľudí. Sú výsledkom ľudského konania, no nie ľudského zámeru. Napriek tomu vedú k usporiadanej, fungujúcej ekonomike, ktorá prináša prosperitu pre všetkých.

Fúha, takže ste zvládli prečítať prvých päť strán tejto knihy a ešte ste ju neodhodili na poličku? Výborne! Ak vám vyššie opísané poznatky pripadali zaujímavé, tak mám dobrú správu. Na nasledujúcich stranách toho nájdete ešte oveľa viac. Ale predtým mám pre vás ponuku.

1.2. Čo vám ponúkam

Prečo sa zaujímať o ekonomiu? Pretože pečené holuby nám samy do úst nelietajú a iPhone'y či tesly nerastú na stromoch. Aby sme uspokojili naše potreby, musíme prácne presúvať vzácne zdroje tak, aby

sme z nich vyžmýkali väčšiu hodnotu. Ekonómia poskytuje návod, ako na to. Ekonómia je stratégia ľudstva v nekonečnej vojne proti nedostatku zdrojov.

Toto je však vysvetlenie, prečo by ľudstvo malo študovať ekonómiu. Ale vy nie ste „ľudstvo“. Ste jednotlivec – pravdepodobne mladý človek s vlastnými snami, ambíciami a životnými cieľmi. Prečo by ste mali práve vy venovať čas ekonómii? Budem k vám úprimný: samotné vedomosti z ekonomie vám pravdepodobne neprinesú okamžité bohatstvo. Ale aspoň budete vedieť, prečo nie ste bohatý.

Ekonómia vám umožní pochopiť fungovanie sveta a spoločnosti lepšie než väčšina ľudí okolo vás. Ekonómia je plná neintuitívnych pravd, nad ktorými múdri ľudia rozmýšľali celé storočia. Váš strýko čítajúci reťazové emaily, suseda veriaci populistickým politikom alebo bývalý spolužiak hltajúci konšpiračné médiá sa určite radi vyjadrujú k ekonomickým témam, ale v skutočnosti nemajú ani tušenie, ako funguje ekonomika a čo je zdrojom ľudskej prosperity. Vy však po prečítaní tejto knihy budete schopný ľahko odhaliť fatálne omyly v ich uvažovaní a jednoducho im vysvetliť, ako naozaj funguje spoločnosť. Vzrastie váš spoločenský status. To je moja ponuka pre vás, prečo by ste mali chcieť rozumieť ekonómii.

Zároveň sú to aj prvé dve lekcie tejto knihy.

Prvá lekcia: Ľudí len zriedka motivuje „spoločenské dobro“ či „blahobyť ľudstva“, predovšetkým keď interagujú s úplnými cudzincami – napríklad s autormi kníh. Oveľa viac ich zaujímajú osobné výhody – pre nich alebo ich rodinu. Môže to znieť cynicky, nemusí sa nám to páčiť, ale taký je svet. Ekonómia túto pravdu o ľudskej povahe akceptuje a navrhuje pravidlá hry, ktoré s ňou počítajú.

Druhá lekcia: Ľudí pri sledovaní vlastného záujmu nemotivujú iba peniaze a hmotné statky – telefóny či autá. Chceme aj spoločenské postavenie. Nejde nám len o to, aby sme mali možnosť telefonovať a odviezť sa. Chceme iPhone a teslu, aby sme nimi mohli signalizovať svoj status, aby nás ostatní obdivovali.

Tieto dve lekcie som využil aj ja pri písaní úvodnej časti tejto knihy. Ďalšou výhodou ekonómie je, že vám pomôže lepšie prispôbiť svoj „produkt“ potrebám zákazníkov.

Ak teda prijímate moju ponuku, poďme sa ponoriť do hlavnej témy tejto knihy: otázky pôvodu prosperity.

Odhalíme, ako sa z chaosu rodí poriadok, ako váš každodenný nákup spája miliardy ľudí a ako môže individuálna sebeckosť viesť ku kolektívnemu blahobytu.

1.3. Kedy sa objavila prosperita?

Historické filmy a seriály nám úplne pokrívili predstavu o živote ľudí v minulosti. Rozumiem, že z dramaturgických dôvodov nemôžu verne zachytiť každodennú realitu obyčajných ľudí – nudnú, úmornú a krutú, aká bola po väčšinu staroveku a stredoveku. Mohli by sa však pokúsiť vierohodne zobrazit' aspoň kulisy a podmienky, v ktorých žili. Tie boli na dnešné pomery jedným slovom: hrôzostrašné.

Pozrime sa na život bežných ľudí v starovekom Ríme pred 2 000 rokmi na vrchole civilizácie a bohatstva toho obdobia. Historici opisujú ich podmienky asi takto:²

Väčšina obyvateľov žila v stiesnených jednoizbových bytoch vo viacposchodových domoch. Tieto príbytky boli veľmi malé a neexistovalo súkromie – celé rodiny sa tlačili v jednej izbe. Pec či kozub? Žiadne. Varilo sa na dreve alebo drevenom uhlí, ktoré boli zároveň jediným zdrojom tepla. Bez komínov boli izby v zime plné dymu, a hoci prievan cez okná zakryté iba závesmi či kožami bránil zaduseniu, zvyšoval riziko ničivých požiarov.

Vodovod a kanalizácia do každého domu? Ani náhodou. Obyvatelia sa vedľajších produktov svojich tel zbavovali vylieváním na ulicu, čo zneprijemňovalo život chodcom. Vodu na pitie nosili z verejných studní, umývali sa vo verejných kúpeľoch – no tie využívali len elity. Mydlo, hoci už existovalo, bolo vzácnosťou pre pár vyvolených. V mestách bzučali

muchy, komáre a šíрили sa epidémie moru či iných chorôb. Šesťposchodové domy sa neraz zrútili, pochovávajúc všetkých obyvateľ'ov.

Znova si pripomeňme, že hovoríme o hlavnom meste najvyspelejšej civilizácie staroveku – Ríme. Ako mohli ľudia prežiť v takých podmienkach? Nepoznali nič iné, a tak to považovali za normu. Pravda však je, že mnohí neprežili – alebo žili len krátko. Odhaduje sa, že priemerná očakávaná dĺžka života v Rímskej ríši bola okolo 25 rokov, do značnej miery pre vysokú detskú úmrtnosť. Cintoríny boli plné detských pozostatkov. A situácia sa nezlepšila ani počas nasledujúcich storočí. Ešte v roku 1800 v najbohatších krajinách tých čias – Anglicku a Francúzsku – bola očakávaná dĺžka života pod 40 rokov.

Život roľníckej rodiny v západnej Európe na prelome 18. a 19. storočia opísal Matt Ridley:

„Otca pri čítaní Písma prerušuje bronchitický kašeľ, predzvest' zápalu pľúc, ktorý ho zabije vo veku 53 rokov, a výpary z dreva horiaceho v kozube mu na zdraví nepridávajú. Najmladšie dieťa plače pre kiahne, na ktoré aj zomrie. Voda, ktorú mu syn nalieje do pohára, páchne po kravách, ktoré pijú z neďalekého potoka. Matku trápia bolesti zubov. Práve teraz druhú dcéru privádza do iného stavu v senníku susedov poskok a ich dieťa okamžite pošlú do sirotinca. Guláš vyzerá sivo a nevábne, ale mäso je vzácnou zmenou oproti každodennej kaši, v tomto ročnom období nie je na stole žiadne ovocie ani šalát. Jedia drevenými lyžicami z drevených mís. Sviečky sú príliš drahé, takže jediné svetlo poskytuje oheň v kozube. Nikto z rodiny nikdy nevidel divadelnú hru, nenamaloval obraz ani nepočul hru na klavíri. Otec sa raz pozrel do mesta, ale cesta ho stála týždenný zárobok a ostatní sa nikdy nedostali ďalej ako 20 míľ od domu. Každá dcéra má dvojce vlnených šiat, dve ľanové košeľe a jeden pár topánok. Kabát stál otca mesačný zárobok, ale teraz sa naň vrhli mole. Deti spia po dvoch na slamenom matraci na podlahe.“³

Jednoducho životná úroveň ľudí bola tisíce rokov mizerná. Žili sme z ruky do úst – zo špinavých rúk do úst s pokazenými zubami. Počas 18. storočia sa to však začalo pomaly meniť. Prišla priemyselná revolúcia a s ňou...